

Actiecomité Behoud de Bieb

Buurtverzet als oefening in 'diepe solidariteit'

Het belooft een warme zomer te worden in de Amsterdamse Sierpleinbuurt. In de lokale buurtkrant verschijnt net voor de aanvang van de zomervakantie het bericht dat de locatie van de bibliotheek achter het Sierplein in september 'feestelijk' gesloten zal worden. Hoezo? Een aantal buurtbewoners staat op en besluit zich samen tegen de aangekondigde sluiting te verzetten. Een kleine drie maanden later zitten ruim honderd burens in een warme bieb en zingen samen het protestlied, geschreven door Sumadi Bambang Utomo: "OBA, OBA, OBA, ga niet aan de haal. OBA, OBA, OBA, je bent van ons allemaal!" Diezelfde avond klinkt het lied via de Amsterdamse nieuwszender AT5 in diverse Amsterdamse huiskamers.

Een van de betrokken burens ben ikzelf: buurtbewoner, opbouwwerker en theoloog. Nu, enige tijd later, wil ik op zoek naar wat een dergelijke gezamenlijke strijd voor het behoud van een publieke voorziening theologisch mogelijk te zeggen heeft. Ik zal dit doen aan de hand van het werk van Joerg Rieger en diens begrip 'diepe solidariteit'.

Ingeklemd tussen de spoorlijn Amsterdam Centraal-Schiphol, de Slotervaart, het Piet Wiedijkpark en het talud van de Lelylaan, ligt de Sierpleinbuurt. In het midden het Sierplein. Velen doen er, net als ik, hun boodschappen bij een van de twee supermarkten. Het is een buurt zoals je die in het Amsterdamse Nieuw-

West meer aantreft: hofjes met laagbouw, ruim opgezet, afgewisseld met strokenbouw met relatief veel groen. Gebouwd in de jaren vijftig als onderdeel van het Algemeen Uitbreidingsplan van Cornelis van Eesteren. Aanvankelijk kwamen er vooral mensen vanuit de kleine huizen uit de binnenstad wonen. In de jaren zeventig bleken de huizen zeer geschikt voor de gezinnen van de arbeidsmigranten die in het kader van gezinshereniging naar Nederland

< Johannes Wickert, 'Mozes en het brandende braambos', 300x200cm

kwamen. Nu, velen jaren later, is de Sierpleinbuurt een zogenaamde 'superdiverse' buurt. De traditionele Blokker en Etos hebben in het straatbeeld al jaren geleden plaatsgemaakt voor zaken met namen als Doha en Meram.

Verdeeld door een brede laan wonen er zo'n zeventuizend mensen in de Sierpleinbuurt. De golf van verkoop van sociale huurwoningen is inmiddels een halt toegeeroepen. Recent zijn er diverse nieuwbouwflats uit de grond gestampt om plaats te maken voor meer welvarender nieuwe burens. Even achter het plein staat, vlakbij de bibliotheek in kwestie, ook een protestantse kerk: De Ark. Waar het kerkgebouw tot enige jaren geleden een vrij witte enclave was, probeert ze sinds enige tijd naast een plek van vieren, steeds meer een plek van ontmoeting voor de buurt te zijn. Na een renovatie wordt er in 2016, in een aanpandig appartementencomplex een leefgemeenschap gehuisvest. Enkele jaren later wordt besloten de kerkdeuren wagenwijd open te zetten en het gebouw meer 'diaconaal' te gaan beheren. Met nog acht andere gezinnen woon ik, samen met vrouw en dochter, in deze leefgemeenschap. In de kerkelijke gemeente was ik eerst als diaken en later als diaconaal opbouwwerker actief.

Het is inmiddels vijf jaar na het genoemde krantenbericht. Ons gezin heeft de stad verlaten. Nu, enige tijd later, ben ik benieuwd naar hoe dit buurtverzet theologisch geduid zou kunnen worden. Omdat het werk van het actiecomité ogenschijnlijk staat of valt met samen optrekkende burens die het belang van hun kwetsbare buurtgenoten voor ogen hebben, kies ik het begrip solidariteit als invalshoek. Ik laat me bij deze terugblik op het werk en de methode van het buurtverzet leiden door de Duits-Amerikaanse theoloog Joerg Rieger.

Zijn werk bevat veel aanknopingspunten voor praktijken van verzet en 'diepe solidariteit' is een van zijn centrale begrippen.

Het actiecomité

"Heb je het ook gelezen? Ze willen de bieb sluiten." Op de stoep van de kerk staat Mirjam. Een bezorgde buurvrouw, van wie de kinderen vroeger in de buurt zijn opgegroeid maar het huis inmiddels hebben verlaten. Ook haar moeder woont in de buurt. Ik knik instemmend. "Denk eens aan al die kinderen en ouderen hier in de buurt", vervolgt ze, "kunnen we daar niets aan doen?" Ik had het bericht wel gelezen, maar daar was het bij gebleven. Na een kort gesprek besluiten we om een aantal burens samen te roepen en dan verder te zien. Een week later is Actiecomité Behoud de Bieb Sierplein een feit. Het actiecomité bestaat uit een Marokkaans-Nederlandse buurvrouw wier zootje graag in de bibliotheek zit, een Nederlandse buurvrouw betrokken bij een grote lokale huurdersvereniging, een Indonesisch-Nederlandse buurtactivist en een jonge moeder die ook woonachtig is in de leefgemeenschap. Mirjam en ik doen ook mee.

Het comité laat zich informeren, flyert in de buurt, zet een facebookpagina op, verzamelt handtekeningen en werkt aan een protestlied. Navraag leert ons dat het huurcontract met de verhuurder afloopt en een nieuw contract aanzienlijk hoger uit zal vallen. Te hoog, volgens de Openbare Bibliotheek Amsterdam (OBA), waar 'ons' filiaal onder valt. Het pand is, net als het appartementencomplex erboven, in handen van een Rotterdamse investeerder. Aan de huurprijs kan de OBA misschien niet zoveel doen, maar het zit het comité dwars dat de OBA eenzijdig, dat wil zeggen zonder

overleg met haar leden en nabije burens heeft besloten deze belangrijke plek van ontmoeting te sluiten. Voor veel ouderen is deze vestiging dicht bij huis de fysieke toegang tot boeken en tijdschriften. Voor verschillende grote gezinnen met schoolgaande kinderen in (te) kleine huizen is de bieb bovendien een goede plek om huiswerk te maken en er een computer te gebruiken.

Als enkele maanden later onze inzet bij de 'feestelijke' sluiting het vertrek van de bibliotheek niet heeft weten te voorkomen, is de stemming desondanks positief. Ons lied 'OBA, OBA, OBA, ga niet aan de haal / OBA, OBA, OBA, je bent van ons allemaal' heeft geklonken. We hebben veel plezier gehad en we zijn in beeld bij de OBA. Bovendien sluiten zich nieuwe mensen bij het actiecomité aan: een oud-schoolonderwijzer, een buurvrouw die boven het oude filiaal woont, de directeur van de nabijgelegen basisschool, een buurvrouw die met een aantal ouderen uit de buurt een leesgroep heeft, een buurvrouw die actief is bij een cliëntenorganisatie en een zelfstandig ondernemer die regelmatig in de bieb werkt. Op verzoek van de OBA gaan we op zoek naar alternatieve locaties. Al gauw wordt helder dat daarvoor eerst een lijst met voorwaarden nodig is. Een nieuwe fase voor het actiecomité. De naam verandert van Behoud 'de' Bieb naar Behoud 'een' Bieb ...

Geen alternatief versus diepe solidariteit

Toen ik op een zekere zondagochtend tijdens de kerkdienst het verzoek deed ook een handtekening te zetten tegen het verdwijnen van de bieb, kwam er nadien een gemeentelid naar me toe. "Heel leuk wat jullie doen hoor,

Peter, maar dat heeft toch helemaal geen zin", stelde hij met alle goede bedoelingen. Om er vervolgens aan toe te voegen: "Je weet toch ook wel dat dit soort processen zelden terug te draaien zijn?" Ik antwoordde iets van "nee heb je, ja kun je krijgen", maar eenmaal thuis, merkte ik dat zijn woorden me niet loslieten. Ze maakten me een beetje boos. Geen zin? Had het niet iets van ongelof? De kerk zou toch juist een plaats van verbeelding van het goede moeten zijn? Mezelf nog iets meer opwindend herkende ik de typische *there is no alternative*-retoriek: met deze bestaande orde hebben we het maar te doen. Hoewel veel kerkgangers een handtekening hadden gezet, voelde de kerk ineens helemaal niet als plek waar wordt gehoopt op een transformatie van deze orde, laat staan van een goddelijke uitnodiging of betrokkenheid bij een dergelijke transformatie.

De laatste woorden klinken in de context van een groepje actieve, zich niet per se christelijk noemende buurtbewoners misschien op het eerste gezicht wat vreemd, maar ze maakten voor mij de strijd tegen het verdwijnen van de bieb ook tot een theologische aangelegenheid. Hoe precies, dat wist ik toen nog niet. Totdat ik enkele jaren later in het werk van Joerg Rieger iets van aanknopingspunten vond. Ik was Rieger al eerder op het spoor gekomen toen hij samen met Kwok Pui-Lan het boekje *Occupy Religion: Theology of the Multitude* (2013) uitbracht. Bij het lezen kwamen voor mij twee werelden voor het eerst zo expliciet samen, die van de (politieke) economie en die van de theologie, die van het protest tegen de heersende machten en die van de navolging. God bleek, volgens Rieger en Kwok, in het bijzonder aan de kant van een sociale beweging als Occupy gezocht te kunnen worden. Deze expli-

ciete voorkeur voor de vindplaats of *locus* van de theologie maakt het mogelijk om voorbij het handelen vanuit de kerk of christelijk gemotiveerd handelen te zoeken naar sporen van God.

Riegers laatste boek *Theology in the Capitalocene: Ecology, Identity, Class and Solidarity* (2022) gaat ook over het zoeken naar Gods betrokkenheid in de bevrijdingsbewegingen van deze wereld, maar dan in de context van het Kapitalocean. Kapitalocean – een begrip gemunt door historisch geograaf Jason W. Moore en populair in het 'degrowth'-denken en onder veel ecosocialisten – is volgens Rieger uitdrukking van een periode waarin niet zozeer de mensheid als geheel het voor het zeggen heeft, maar waarin "de economische belangen van een kleine en geprivilegieerde groep van mensen over zowel de mens als de planeet regeert" (3) en waarbij "winstmaximalisatie wereldwijd het belangrijkste principe is geworden" (2).¹ De structuren die de basis vormen van de kapitalistische economie en daarbij behorende maatschappelijke verhoudingen zijn complex en kunnen alleen in gezamenlijkheid worden aangepakt, op basis van 'diepe solidariteit', mits de spreekwoordelijke 99% zich niet tegen elkaar laat uitspelen. De 1% kan zich hier, als ze zich bekeert, bij aansluiten.

Kapitalocean is voor Rieger ook een theologisch begrip omdat het de dominante machten benoemt. Theologie en religiestudies gaan volgens Rieger onder andere over het opsporen en duiden van die machten.² De strijd tegen deze politiek-economische orde of machten is volgens Rieger op allerlei plekken op de wereld in verschillende bewegingen gaande. Dit noemt hij zelfs "een van de meest oprechte uitdrukkingen van het geloof van religieuze

gemeenschappen" (13). In dit verzet bevinden zich, zo stelt hij, tevens de kiemen van alternatieve manieren van leven. Het is de taak van de theologie om in die veelheid aan lokale bevrijdingsbewegingen en ontstane alternatieven beelden van God op het spoor te komen en te benoemen (40). De theoloog kiest daarbij, zich bewust van de heersende lokale en globale machtsverhoudingen, positie en neemt deel aan deze bevrijdingsstrijden. Daar stelt zij/hij de vraag naar de "plek van het goddelijke" in deze strijd (10-12).³

Een van de centrale begrippen in Riegers laatste boek is 'diepe solidariteit'. Diepe solidariteit is volgens Rieger een 'levensfeit' dat moet worden ingezien, verdiept en ontwikkeld (168). Ik ontwaar in *Theology in the Capitalocene* vier aspecten van diepe solidariteit. Diepe solidariteit heeft in de eerste plaats een *materiële basis* die door middel van een machtsanalyse ofwel een analyse van het kapitalisme op te sporen is. Ten tweede is het nodig de *gelaagdheid van ervaringen* op basis van onderdrukkende systemen in te zien en te erkennen en de verschillen heilzaam te laten zijn. Onderscheid maken tussen macht en privilege is hierbij cruciaal. Diepe solidariteit betekent ten derde dat je samen je *talent en privileges inzet ten behoeve van de gemeenschap* waar je deel van uitmaakt, waarbij je je laat leiden door hen die het meest geraakt worden. Tot slot komen we in diepe solidariteit iets van *Gods aanwezigheid* op het spoor. Aan de hand van deze vier aspecten zal ik nu terugblikken op de inzet en de werkwijze van het actiecomité.

Een machtsanalyse: Actiecomité versus Kapitaal?

Globaal gezien geldt volgens Rieger dat een zeer kleine klasse van bestuurders en investeerders, ofwel de spreekwoordelijke 1%, rijker en rijker wordt, terwijl de andere 99% van de wereld in verschillende mate lijdt onder uitbuiting, extractie en onderdrukking. De onderliggende machts-, klassen- en eigendomsstructuren die deze uitbuiting mogelijk maken hebben hun basis in het op continue winst gerichte kapitaal. Rieger stelt dat, ondanks wereldwijd toegenomen rijkdom, het verschil tussen arm en rijk alleen maar groter is geworden. Het idee dat rijkdom langzaam van boven naar beneden doorsijpelt ofwel het 'trickle-down effect' is een illusie gebleken. De planeet wordt leeggeroofd. Basisbehoeften als voedsel en drinkwater, een woning, zorg, energie en mobiliteit zijn handelswaren geworden. En neoliberal beleid heeft sociale en publieke voorzieningen de afgelopen jaren bovendien in rap tempo afgeschaald, zo niet wegbezuinigd. Het neoliberale kapitalisme raakt volgens Rieger zo niet alleen de allerarmsten, de fabrieksarbeiders, arbeidsmigranten of arme boeren (hier of in het Mondiale Zuiden), maar iedereen die moet werken om rond te kunnen komen. Dit inzicht biedt de materiële fundering van 'diepe solidariteit'.

Welke machtsanalyse valt er te maken ten aanzien van het verdwijnen van de bibliotheek? In hoeverre is er sprake van een dergelijke materiële fundering? Wij zetten ons in voor het behoud van de bieb. We hebben een concreet gedeeld belang, maar als strijd tegen het kapitalisme duiden we het niet. We zijn vooral tegen het verdwijnen van (weer) een gedeelde, lokale buurtvoorziening; een machtsanalyse maken we niet.

Als ik dergelijke analyse nu – weliswaar in m'n eentje – alsnog uitvoer, ziet deze er als volgt uit. In de eerste plaats is het pand waar de bibliotheek in gehuisvest is een commerciële bedrijfsruimte. Het is in bezit van een grote investeerder met als voornaamste doel waardevermeerdering.⁴ Hoe het pand gebruikt wordt en hoe zich dat tot de wensen van de buurt verhoudt, doet er voor het fonds niet toe. Het aflopende contract en de aangekondigde huurverhoging bij een nieuw contract is voor de OBA een van de belangrijkste redenen tot sluiting. Ten tweede zijn de gemeentelijke subsidies over heel Nederland genomen – de grootste inkomstenbronnen van Nederlandse bibliotheken – in de periode van 2010 tot 2017 met 12% afgenomen.⁵ Belangrijkste aanleiding voor deze gemeentelijke bezuinigingen waren de zogenaamde decentralisaties; ofwel de bezuinigingspolitiek van de jaren tien, als gevolg van de schulden crisis in de bancaire sector (Mellink & Oudenampsen 2022, 240). Ten derde runt de OBA onze bieb in lijn met het proces van neoliberalisering volgens het 'New Public Management', een 'bedrijfsmatige manier van werken', gericht op efficiency, resultaten en kostenbesparing (Mellink & Oudenampsen 2022, 220).⁶ Gezamenlijk eigenaarschap – of tenminste gedeeld eigenaarschap met de buurt – van publieke functies wordt wel geclaimd, maar is niet als zodanig georganiseerd.

Dit deel van de analyse hebben we als actiecomité gezamenlijk dus nooit gemaakt. Het woord 'macht' is niet eens expliciet aan de orde geweest. Ik dacht zelf toen bovendien dat grootheden als 'neoliberaal kapitalisme' en '1%' zo groots en systemisch zouden lijken dat ze iedere vorm van verzet bij voorbaat de kop in zouden drukken. Daarnaast vroeg ik me af

in hoeverre deze abstracte begrippen voor ons überhaupt betekenisvol konden zijn. Achteraf moet ik stellen dat het begrip kapitalisme juist vaag blijft als een machtsanalyse achterwege gelaten wordt. Het refrein van het actielied “je bent van ons allemaal” kwam misschien nog wel het dichtst bij een machtsanalyse. Voor ons leek de vraag ‘wat moet er nu concreet gebeuren?’ urgenter. Deze urgentie bood een eenvoudige agenda voor een gevoel van saamhorigheid en een begin van solidariteit. Voor het gevoel van saamhorigheid van het comité was de urgentie op dat moment genoeg. Saamhorigheid op basis van een zeker gedeeld materieel belang, maar zonder machtsanalyse, is volgens Rieger echter niet genoeg om te kunnen spreken van diepe solidariteit.

Pijn hebben aan: nadere analyse van ervaringen en privileges

Voor een verdieping van de machtsanalyse is het volgens Rieger nodig samen te erkennen dat ervaringen van uitbuiting, onderdrukking en overheersing gelaagd zijn. Dat ‘wij’ allen door het kapitalisme geraakt worden, betekent niet dat we dezelfde ervaringen hebben. Vanwege het hebben van privileges wordt de een veel minder geraakt dan de ander. Rieger heeft het in zijn boek vooral over arbeid en de context van de werkvloer (zie verder hieronder). De gelaagdheid van ervaringen van onderdrukking betekent dan dat een te laag betaalde, mannelijke, witte werknemer niet ook nog eens te maken heeft met seksisme of racisme, zoals zijn vrouwelijke, zwarte collega. Een context-analyse moet volgens Rieger dus oog hebben voor die verschillende lagen van onderdrukking ofwel intersectioneel zijn. In het geval van het actiecomité hadden we de gelaagdheid van er-

varingen van ‘pijn hebben aan het vertrek van de bieb’ op het spoor kunnen komen als we de vraag hadden gesteld naar hoe het verlies van de bibliotheek eenieder persoonlijk raakte.

Als actiecomité hebben we echter maar kort stilgestaan bij elkaars persoonlijke ervaringen als gevolg van het verdwijnen van de bibliotheek. Dat is jammer. Een gesprek over de ‘pijn aan’ het verdwijnen van de bieb had een dieper besef kunnen opleveren van wat er voor eenieder op het spel stond en hoe dat voor iedereen verschilde. We hadden ervaringen van werkende armoede, schulden, ingewikkelde thuissituaties of ontwikkelingskansen voor opgroeiende kinderen met elkaar kunnen uitwisselen. Het had de analyse van het (buurt) leven onder het kapitalisme van meer persoonlijke diepgang kunnen voorzien. We waren er dan waarschijnlijk ook achter gekomen dat de meesten van ons – zeker na de uitbreiding van de groep – een vrij geprivilegieerde, witte positie innamen en dat de groep daarom verdere uitbreiding behoefde. In navolging van Rieger hadden we ons programma of onze strategie bovendien kunnen laten leiden door, zoals hij stelt, de stemmen van diegenen die door het vertrek van de bieb ‘het meest geraakt worden’ (175).

Mijn eigen positie was ook behoorlijk geprivilegieerd. Ik had het krantenbericht over de sluiting van de bibliotheek zelf ook gelezen en onder enig gemopper en overpeinzen toch maar ter kennisgeving aangenomen. Ik koop graag zelf boeken, was geen lid van de bibliotheek en bedacht dat ik desnoods gerust een stukje verder zou kunnen fietsen naar een ander filiaal. Bovendien zou ik in m’n eentje toch niets kunnen uitrichten. In dergelijke gedachten was ik blijven steken. Dat mobiliteit,

behuizing, goede banen (en dus inkomsten) en toegang tot boeken in een maatschappij tot privileges gemaakt kunnen worden, realiseerde ik mij toen niet. Gelukkig was Mirjam me te hulp geschoten door mij op de ervaringen van andere buurtgenoten te wijzen. Het gegeven van mijn privileges maakte nadien bij mij persoonlijk enig ongemak los. Waren het gevoelens van schuld ten aanzien van mijn privileges?

Verkeerd geadresseerde schuld, noemt Rieger dat: een gevolg van een gebrek aan *onderscheid tussen privilege en macht*. Ik had in mijn eentje, ondanks mijn privileges, zeker geen bibliotheeksluiting kunnen voorkomen. Dit was niet alleen een grove zelfoverschatting, maar zou ook nog eens slechts op teleurstellingen uitgelopen zijn en de betrokkenheid en inzet van allerlei andere burens ondermijnen (167). Maar ik zou door mijn machteloosheid evenmin onverschillig moeten worden, of me laten ontmoedigen iets te doen. Rieger stelt dat het toekennen van privileges aan bepaalde groepen een verdeel-en-heers-mechanisme is dat al minstens zo oud is als het kolonialisme.⁷ We moeten voorbij deze vorm van verdeel-en-heers in dienst van het kapitaal. Dit vraagt volgens Rieger om de erkenning van de verbindende materiële grond van diepe solidariteit: leven onder de structuren van het kapitalisme.

Een gezamenlijk gesprek over persoonlijke ervaringen zou echter veel (eigen) tijd en veel onderling vertrouwen hebben gevraagd. Tijd die in het begin vooral nodig leek voor urgente acties. Tijd die ook nog eens schaars was. Gebrek aan tijd en het ervaren van stress kan het gevolg zijn van preciaire of precariserende en dus individualiserende levensomstandigheden.⁸ Tegelijkertijd is het de vraag in hoe-

verre alle deelnemers een dergelijk kwetsbaar gesprek aan zouden willen of durven gaan. Dit neemt mijns inziens echter niet weg dat zo iets te proberen valt. Juist een gedeeld materieel belang had die ruimte kunnen scheppen (167). Het had onze agenda bovendien scherper gemaakt en onze solidariteit verdiept. Bovendien had het ongemak dat was ontstaan over privileges, kunnen worden uitgesproken en een plek kunnen krijgen. Rieger spreekt hier zelfs van bekering en berouw inclusief een mogelijkheid tot gedragsverandering (176). Doordat de mensen die het meest geraakt worden de gezamenlijke agenda bepalen, wordt iedereen, de geprivilegieerden inclusief, in staat gesteld de eigen talenten in dienst van die gezamenlijke agenda te stellen.

Inzet in dienst van de gemeenschap

De reden waarom Rieger vooral in de context van de werkvloer over diepe solidariteit spreekt, is dat dit volgens hem bij uitstek de plek is van verzet tegen de dominante machtsstructuren van het kapitaal. Het is bovendien een van de weinige plekken of sociale formaties waar mensen met allerlei verschillende achtergronden samen zijn. Wat nou als al deze mensen hun diepe onderlinge verbondenheid zouden inzien, zouden delen en in alle diversiteit zich samen zouden inspannen om hun talenten niet in te zetten in dienst van kapitaal-accumulatie of enkele rijke investeerders, maar in dienst van de behoeften en belangen van de gemeenschappen waar ze zelf onderdeel van uitmaken? Hier klinkt een klassiek marxistisch onderscheid tussen een kapitalistische en een arbeidersklasse. Een dergelijke vraag maakt volgens Rieger het belang van klasse duidelijk en het relationele karakter daarvan. Het

klassenverschil wordt door de kapitalistische productiewijze en eigendomsverhoudingen gecreëerd. Het is Rieger te doen om het herstel van de intermenselijke relaties en het aanwakken van de inzet en mogelijkheden van de creativiteit en productiviteit ten behoeve van de gemeenschap. Dat verklaart zijn focus op de werkvloer.⁹

Nu zijn de betrokkenen bij het actiecomité geen collega's maar burens. Burens die, mits we elkaar herkennen, elkaar regelmatig tegenkomen. Laag-overvliegende vliegtuigen, het opheffen van een stadsdeelkantoor of de herinrichting van een winkelplein doen ons tot op zekere hoogte allemaal iets. En nu dus de sluiting van de bieb. 'We' zitten allemaal – afhankelijk van onze privileges in meer of mindere mate geraakt – in hetzelfde schuitje. We hebben ermee te maken, maar hebben weinig zeggenschap. Andere 'krachten' bepalen in grote mate wat er in 'onze buurt' gebeurt. In ons geval de eerder genoemde Rotterdamse belegger, de staat en de organisatie van de OBA. Ons gezamenlijk belang maakt ons saamhorig. We menen bovendien dat we hierin de bredere gemeenschap van de buurt dienen omdat niet alleen wijzelf maar de hele buurt gebaat is bij een bibliotheek.

De leden van het actiecomité stellen hun 'productieve en creatieve vaardigheden' in dienst van de gemeenschap of buurt. De een zit vol geestdrift, de ander kan goed analyseren. De een ontwerpt een flyer en zet een facebookpagina op, de ander mobiliseert weer anderen en flyert er lustig op los. In onze zoektocht naar een mogelijke nieuwe locatie van de bibliotheek komen we met de OBA uiteindelijk een lijst van eisen overeen. Dat ook de OBA de zaak serieus neemt, blijkt uit het feit dat er al

nagedacht kan worden over een toekomstige assortiment aan boeken. Samen met een nog bredere afvaardiging van burens en de OBA, organiseert het comité een inspraaksessie over een kleine nieuwe collectie. De boeken worden snel daarna alvast aangeschaft. De sfeer is goed, het is leuk.

Maar nadat een nabijgelegen middelbare school en het kerkgebouw als mogelijke locaties zijn afgefallen, breekt voor het comité een periode van wachten aan. Enige tijd later vernemen we dat de OBA en de Gemeente Amsterdam een nieuwe locatie op het oog hebben. Er is bovendien een sociaal ondernemer in beeld die in de nog te verbouwen locatie naast de exploitatie van een buurtcafé ook het beheer van de bibliotheek voor zijn rekening zal nemen. In samenspraak met de lokale welzijnsorganisatie zal er ook nog een buurtkamer worden gehuisvest. Het te verbouwen pand is in handen van een grote wooncoöperatie voor ouderenhuisvesting. Tussen deze grote spelers lijken we maar klein. De beoogd huurder en ondernemer in kwestie stelt zich bovendien niet bijzonder geïnteresseerd naar het actiecomité op. Terwijl de realisatie van de verbouwing op zich laat wachten, wordt het voor het comité lastig. De terugkomst van een bieb lijkt gegarandeerd maar onze inspraak verdwenen. En volgens mij vinden we dit wel best. Wat zegt dit over onze persoonlijke belangen? Hebben we ze helder genoeg benoemd? Nee. Zijn wij goed genoeg in staat de gezamenlijke belangen te borgen? Uiteindelijk ook niet. Als onze gezamenlijke agenda beter was afgestemd op de ervaringen van diegenen van het actiecomité – en ook van die van andere burens – die het meeste belang hadden bij de bibliotheek, hadden we misschien scherper voor ogen

gehouden waar het ons om te doen was en bleef: gedeeld eigenaarschap, laagdrempelige ontspanning en persoonlijke ontwikkeling.

Als begin 2024 de bibliotheek terugkeert in de Sierpleinbuurt, is er tevredenheid, maar ook onvrede over de beperkte betrokkenheid van het comité bij de laatste fase van het proces. Zonder machtsanalyse en gesprek over persoonlijke ervaringen is bovendien de vraag in hoeverre onze inzet heeft geleid tot een duurzame transformatie, zowel met betrekking tot de bibliotheek als in onszelf.

Gods diepe solidariteit en macht

Diepe solidariteit is volgens Rieger niet zozeer een morele zaak en heeft als zodanig geen theologische of metafysische verankering (168). Het fundament van diepe solidariteit ligt immers in 'een gedeelde ervaring van uitbuiting, overheersing en onderdrukking', in het gegeven dat de spreekwoordelijke 1% profiteert ten koste van de 99% en in een gebrek aan macht daar iets aan te veranderen. Dit maakt van theologie echter "geen bijzaak van diepe solidariteit, maar raakt aan de wortels ervan" (175). In diepe solidariteit komen we God op het spoor, indachtig "de incarnatie van Christus, in solidariteit met de menigte van gewone mensen overal in plaats van met de elites. Dit inzicht betekent niets minder dan de transformatie van de status quo. Het bouwt voort op de revolutionaire, religieuze uitspraken van Mozes, de Hebreeuwse profeten, Jezus en zelfs van een verbazingwekkend radicale Paulus, die schrijft over een God die 'verkiest wat dwaas is in de ogen van de wereld om de wijzen te beschamen' en 'verkiest wat zwak is in de ogen van de wereld om de sterken te beschamen' (1 Korintiërs 1:27)." Rieger noemt dit een ortho-

doxie gebaseerd op 'theologische solidariteit', "waarin orthodoxie en orthopraxis altijd met elkaar verbonden zijn en elkaar vormen en hervormen" (176).

In het geleid worden door hen die het meest geraakt worden klinkt de klassieke 'voorkeursoptie voor de armen' van de bevrijdingstheologen door. Dit is ook hoe in Riegers theologie het transcendente doorbreekt. Transcendentie is bij hem dat wat de status quo doorbreekt. Niet almachtig interveniërend, zoals de top-down macht volgens de logica van het kapitalisme, maar als een macht die, zoals Rieger stelt, van onderaf, in kwetsbaarheid en onderlinge verbondenheid met elkaar en God tot stand komt, die uitnodigt deel te nemen aan die gezamenlijke inzet. Zo'n theologie is volgens Rieger geworteld in herstelde relaties, onlosmakelijk verbonden met een herstelde relatie met God. Gods aanwezigheid is dan te vinden overal waar "diepe solidariteit wordt ervaren" (Rieger & Pui Lan 2013, 87).

Dergelijke woorden dwingen echter ook tot voorzichtigheid bij een poging tot het spreken over Gods concrete betrokkenheid bij ons verzet tegen het verdwijnen van de bibliotheek. Zelf stellen Rieger en Kwok ten aanzien van Gods werkzaamheid in de Occupy-beweging dat een dergelijke denkrichting er weliswaar voor zorgt dat we voorbij kerk-gecentreerde godsbeelden geraken, maar dat het er niet om gaat God te identificeren met bevrijdingsbewegingen in het algemeen. De bevrijdingsbeweging wordt dan zelf God. Bovendien past bescheidenheid gezien de hoge eisen die Rieger aan diepe solidariteit stelt.

Volgens Rieger is het dus niet passend om te zeggen dat Gods betrokkenheid samenvalt met het werk van het actiecomité, laat staan af te

leiden zou zijn uit de terugkomst van de bibliotheek. Wel zit het comité volgens Rieger op het juiste spoor, als potentieel voor diepe solidariteit en vindplaats van Gods aanwezigheid tegen de macht van 'zo gaat het nu eenmaal', die uiteindelijk de macht van het kapitaal is. Ook mogen we voorzichtig beweren dat we in het kwetsbare proces van samen delen en analyseren, iets van het godsgebeuren hadden kunnen ontmoeten. In de manier waarop we ons hadden kunnen laten leiden door de ervaringen en verlangens van de meest geraakten. We waren dan niet alleen de privileges op het spoor gekomen die ertoe kunnen leiden te zeggen dat er geen alternatief is, dat het geen zin heeft, maar we hadden in diepe solidariteit, in onze inzet van de 99% iets van Gods diepe solidariteit en betrokkenheid kunnen ontdekken.

Tot slot: een oefening in diepe solidariteit

Indachtig de vier genoemde aspecten van Riegers diepe solidariteit lijkt het me fair te stellen dat het verdwijnen van 'onze' bieb met de machten en krachten van kapitalisme van doen heeft. Hoewel het betrekken van op het eerste gezicht een abstract begrip als 'het kapitalisme' lastig lijkt, kun je ook stellen dat, bij een goede, gezamenlijke machtsanalyse zo'n begrip juist concreet wordt en de strijd ertegen lokaal een gezicht krijgt. Zo'n analyse verbreedt bovendien de verstaanshorizon van ons verzet en verbindt deze aan lokale strijd in andere buurten, steden of waar ook ter wereld. Diepe solidariteit reikt dan verder dan de eigen buurt. Dat moet ook, want veel beslissingen die de buurt aangaan worden buiten de buurt genomen.

Een gezamenlijk gesprek over 'pijn hebben aan' het wegvallen van de bieb en privileges vraagt om rust en aandacht. Als het verschil tussen privileges en macht boven tafel komt, geeft dit de machtsanalyse bovendien meer diepgang en maakt deze intersectioneel. Dit leidt, op basis van de ervaringen van de 'meest geraakten' tot een meer uitgesproken, gezamenlijke agenda. Voor het werk van een actiecomité vraagt dit echter meer dan alleen de actiestand en de energie waarmee veel verzet aanvankelijk begint. Een goede machtsanalyse en een persoonlijk gesprek over 'pijn aan' en privileges maken echter wel helderder wat er op het spel staat. Dit zorgt ervoor dat de gemeenschappelijke inzet de juiste richting krijgt en zelfs kan leiden tot heling van onderlinge relaties.

Naast Riegers werkvloer, meen ik, dat onder goede begeleiding, met voldoende onderling vertrouwen en veel geduld, ook de (diverse) buurt een plek kan zijn om die kwetsbaarheid aan te gaan. In de kwetsbaarheid kan – in een wereld van goden en machten – in de verlangens van hen die het meest geraakt worden, iets van Gods stem klinken, die ons uitnodigt tot 'diepe solidariteit'. In die solidariteit kunnen we iets van de alternatieve, zachte macht van God op het spoor komen. Riegers begrip 'diepe solidariteit' stelt ons hoge eisen maar biedt wel de mogelijkheid om de diepte van de complexiteit van het samenleven in het klein aan te gaan, de 'machten en krachten' inzichtelijk te maken, in het klein alternatieven voor de bestaande orde te leven en daarbij nieuwe manieren van leven met God en elkaar te ontdekken. <

Dit artikel kon alleen tot stand komen dankzij de inzet van actiecomité Behoud de Bieb en de verschillende gesprekken met Sumadi Bambang Utomo en Kristel van der Horst.

Noten

- 1 De cijfers tussen haakjes slaan – tenzij anders aangegeven – op de paginanummers van *Theology in the Capitalocene*.
- 2 Taak van de theologie is om “de materiële relaties en overeenkomstige ideeën te onderzoeken, die in de context van specifieke machtsrelaties worden geproduceerd en gereproduceerd” (73) en niet zozeer de bestudering van immateriële ideeën en ogenschijnlijk universele waarheden (72). Rieger sluit aan bij het Nieuw Materialisme, waarin niet zozeer sprake is van een primaat van het materiële boven het ideële (klassiek materialisme) of andersom, maar waarin de nadruk ligt op hoe het materiële en het ideële elkaar vormen.
- 3 In navolging van Antonio Gramsci noemt Rieger deze theoloog een ‘organisch theoloog’ (8-9). De ‘organische intellectueel’ staat bij Gramsci tegenover de ‘traditionele intellectueel’. Laatstgenoemde dient door diens werk – zonder dat zij/hij het krachtenveld waar zij/hij onderdeel van uitmaakt, benoemt of zich überhaupt van dit krachtenveld bewust van is – de bestaande politieke en economische structuren en legitimeert zo de status quo. Op de rol van diaconaal opbouwwerker-theoloog en de term ‘organische theoloog’ zal ik elders verder ingaan.
- 4 Het kan daardoor gebeuren – en blijkbaar renderen – dat het pand na de sluiting nog ruim een jaar leeg zal staan.
- 5 93% van de bibliotheken kreeg met deze bezuinigingen te maken. Vanaf 2018 is er overigens weer sprake van een toename van het totaal aan subsidies voor de bibliotheken (die dan nog open zijn). Zie het overzicht *Bezuinigingen in de bibliotheeksector*. Voor Amsterdam geldt dat in de periode 2010-2021 het subsidiebedrag per inwoner daalde van € 39 naar € 30. Zie: Openbare Bibliotheek Amsterdam (2022), *Koers 2030: De OBA toekomstbestendig*. Dit document stelt tevens dat met 35% huisvestingskosten de OBA de hoogste huisvestingskosten van alle grote steden heeft.
- 6 Aanbevelingen ten aanzien van de toekomst van bibliotheken in de context van de genoemde bezuinigingen spreken bovendien van ‘meer inzet op cultureel ondernemerschap’

(zie *Bezuinigingen in de bibliotheeksector*). Ook de OBA noemt het een toekomstbestendige strategie om “van de OBA een ondernemende organisatie te maken”.

- 7 Rieger vertelt hoe witte plantage-eigenaren in de Verenigde Staten ervoor zorgden dat witte pachters net iets meer mochten dan zwarte pachters. Dit om te voorkomen dat er solidariteit zou ontstaan tussen de pachters onderling. Wit superioriteitsdenken was het gevolg. Het is een ‘verraderlijke solidariteit’, door Rieger ook verenig-en-heers strategie genoemd (154-155).
- 8 Zie voor precarisering of het besturen op precariteit: Isabell Loreys, *Het regeren van precairen*. Amsterdam: Octavo, 2016.
- 9 Werk is voor Rieger niet alleen betaalde arbeid, formeel of informeel, maar ook onbetaalde, reproductieve arbeid, zoals opvoeding, zorg en huishouden (42). In *Theology of the Capitalocene* rekent Rieger vanuit ecologische oogpunt bovendien de ‘niet-menselijke’ werkers of *agents* tot de arbeidersklasse (48-49). Het is hem te doen om de *agency* van menselijke en niet-menselijke productieve en reproductieve arbeid aan te wakkeren om gezamenlijk in opstand te komen en alternatieve manieren van produceren en leven te ontdekken.

Literatuur

- Bibliotheeknetwerk (2024). *Bezuinigingen in de bibliotheeksector*. <https://www.bibliotheeknetwerk.nl/artikel/bezuinigingen-in-de-bibliotheeksector>. Laatst geraadpleegd: 21 oktober 2024.
- Lorey, I. (2016). *Het regeren van precairen*. Amsterdam: Octavo.
- Mellink, B., Oudenampsen, M. (2022). *Neoliberalisme. Een Nederlandse geschiedenis*. Amsterdam: Boom.
- Openbare Bibliotheek Amsterdam (2022). *Koers 2030: De OBA toekomstbestendig*. <https://www.oba.nl/dam/bestanden/oba-koers-2030-def.pdf>. Gedownload 21 oktober 2024.
- Rieger, J., Pui Lan, K. (2013). *Occupy Religion: Theology of the Multitude*. Lanham: Rowman & Littlefield.
- Rieger, J. (2022). *Theology in the Kapitalocene: Ecology, Identity, Class, and Solidarity*. Minneapolis: Fortress Press.

